

*Jan Kaźmierski**

KLASTRY JAKO ŹRÓDŁO EFEKTÓW SYNERGETYCZNYCH I INSTRUMENT ZARZĄDZANIA REGIONALNEGO

WPROWADZENIE

Nasilające się procesy globalizacyjne zmuszają firmy do wzrostu i tworzenia korporacji ponadnarodowych. O ich konkurencyjności decyduje wiele czynników, wśród których na szczególną uwagę zasługują sieci współpracujących ze sobą instytucji i podmiotów ekonomicznych. Nowoczesnym przejawem takiej współpracy jest klastery innowacyjny, który staje się, zwłaszcza dla firm mniejszych, drogą dla zapewnienia rozwoju i utrzymania się na rynku wobec globalnej presji konkurencyjnej.

Nowoczesne paradygmaty kładą nacisk na przechodzenie od gospodarki konkurencji do gospodarki „kooperacji” czy też „kooperencji”¹. Obecna gospodarka działa bowiem w oparciu o globalne sieci przedsiębiorstw. Mogą to być sieci wewnętrzne – składające się z podmiotów należących do jednej firmy, bądź zewnętrzne – bazujące na kooperacji wielu firm. Kooperacja poprzez integrację potencjału stwarza niedostępną dla jednostek biznesowych możliwość innowacyjnych rozwiązań. Sieci przedsiębiorstw kooperujących ze sobą w ramach klastra odgrywają często rolę globalnych laboratoriów innowacyjnych rozwiązań z zakresu zarządzania, organizacji i strategii.

W tym kontekście problematyka klastrów musi być postrzegana jako przejaw procesów integracyjnych w obszarze rynku czy regionu. Jako takie zjawisko staje się przedmiotem zainteresowania logistyki.

Zmiany zachodzące we współczesnej gospodarce sprawiają, iż aby konkurować na rynku globalnym, trzeba uzyskać przewagę konkurencyjną, której

* Dr, Katedra Logistyki, Wydział Zarządzania, Uniwersytet Łódzki.

¹ T. R z e w u s k i, *Rozwój klastrów jako innowacyjna forma funkcjonowania zachodniopomorskich przedsiębiorstw*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2007, Ekonomiczne problemy usług, nr 8, s. 253.

źródłem są specyficzne czynniki regionalne. Zatem klaster jako skupisko przes-
trzenne i zarazem forma organizacji sieciowej, może stanowić załączek współ-
pracy służącej uzyskaniu przewagi konkurencyjnej o charakterze globalnym.

1. ISTOTA KONCEPCJI KLASTRA

W latach 90. XX w. M. E. Porter, badając zjawisko konkurencji między przedsiębiorstwami, rozszerzył ją na konkurencję między krajami, regionami i miastami oraz wprowadził do literatury pojęcie klastra². Według M. E. Portera „klaster jest to znajdująca się w geograficznym sąsiedztwie grupa przedsię-
biorstw i powiązanych z nimi instytucji, zajmujących się określoną dziedziną, połączona podobieństwami i wzajemnie się uzupełniająca”³.

Inną, często przytaczaną definicją klastra, jest zaproponowana przez OECD, według której klastry są miniaturowymi narodowymi systemami innowacyjno-
ści⁴. Inaczej mówiąc, jest to sieć silnie wzajemnie zależnych od siebie firm, powiązanych ze sobą w łańcuchu wartości dodanej. W OECD przyjmuje się, że rozwój klastrów jest niezbędnym warunkiem innowacyjności firm, a co za tym idzie zwiększenia konkurencyjności gospodarki.

W literaturze przedmiotu istnieje wiele zbliżonych do siebie pojęć, które w kontekście teorii klastrów można uznać za synonimy. Do tej grupy należą: grona, wiązki przemysłowe oraz przeniesione z języka francuskiego – lokalne systemy produkcyjne (fr. *systemes productifs locaux*)⁵. Ponadto z tą teorią logicznie łączą się interpretacje dystryktu przemysłowego, regionalnego systemu innowacji, sieci innowacyjne itd.

Mając na uwadze fakt, że – jak wyżej zauważono – współczesna gospodar-
ka przechodzi „od gospodarki konkurencji do gospodarki kooperacji” należy za-
kładać, że wiele firm działających w tych samych sektorach gospodarki zacznie z sobą współpracować w celu nasilenia procesów kooperacji.

² Tamże, s. 58.

³ M. E. Porter, *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2001, s. 248.

⁴ M. Bucka, *Rozwój klastrów a konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] S. Korenik, K. Szólek (red.), *Konkurencyjność i potencjał rozwoju polskich metropolii – szanse i bariery*, „Biuletyn KPZK PAN” 2004, z. 214, s. 193.

⁵ Spolszczony termin klaster pochodzi z angielskiego słowa *kluster* i w dosłownym tłumaczeniu oznacza wielodźwięk zbudowany z dźwięków położonych blisko siebie..., patrz w: W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1983, s. 216. Często określenie klaster używane jest w terminologii technicznej i informatycznej dla grupy połączonych fizycznie i za pomocą oprogramowania serwerów. Komputery mogą pracować równolegle i dublować swe funkcje, dzięki czemu są wydajniejsze i niezawodne.

Wszystkie zamieszczone w literaturze definicje klastra wskazują na kilka cech charakterystycznych, którymi są:

- koncentracja przestrzenna (przedsiębiorstw, instytucji, organizacji);
- koncentracja sektorowa (jeden lub kilka pokrewnych sektorów);
- specjalizacja (duża grupa wyspecjalizowanych firm i organizacji);
- współzależność (dynamiczne interakcje, których jakość i intensywność determinują sukces ekonomiczny klastra);
- powiązania produkcyjne lub/i usługowe w ramach łańcucha wartości;
- wspólna trajektoria rozwoju (rynki, technologie, bazy wiedzy);
- jednoczesna konkurencja i kooperacja (pozwalają na osiąganie efektów synergii oraz wzmacniają potencjał innowacyjny);
- znaczna masa krytyczna (istotny wpływ na funkcjonowanie i rozwój miasta, regionu lub kraju).

W literaturze można spotkać opinie, że klastr nie jest nowym zjawiskiem gospodarczym, a tylko nowym określeniem dla np. wprowadzonego w 1920 r. przez A. Marshalla pojęcia okręgu przemysłowego⁶. Jednak jak wskazuje B. Plawgo „w ramach okręgu kooperacja między firmami ogranicza się jedynie do procesu wytwarzania danego produktu”⁷. A. Marshall zwrócił uwagę na tendencję do skupiania się poszczególnych sektorów przemysłu w określonym miejscu. Taka koncentracja firm o podobnym profilu daje korzyści zewnętrzne, które przyczyniają się do szybszego rozwoju całego terytorium. Lokalizacja przemysłu w danym miejscu wynika zazwyczaj z fizycznych jego właściwości, lecz później prowadzi do zgromadzenia na danym terenie pewnych wyspecjalizowanych zdolności. Często na takim terenie powstaje też koncentracja działalności komplementarnej względem głównej. Zmniejsza to też wrażliwość danego terytorium na zakłócenia gospodarcze⁸. Dlatego też spostrzeżenia Marshalla są podstawą popularnej obecnie teorii klastrów.

Teoria ta została rozszerzona o kolejne teorie spolaryzowanego rozwoju, m.in. J. Schumpeter zaprezentowała „skupiska innowacji” (*innovation cluster*), E. Dahmen – „bloki rozwoju” (*development blocks*), a w końcu F. Perroux wprowadził termin „biegunów wzrostu” (*growth poles*) oraz „biegunów rozwoju” (*development poles*)⁹.

Inne definicje traktują klaster jako system produkcyjny. Jednak dla klastrów kluczowe znaczenie ma innowacyjność, która właśnie odróżnia klastry od trady-

⁶ A. Marshall, *Industrie and Trade*, Macmillan, London 1920, [za:] B. Plawgo, *Zachowania małych i średnich przedsiębiorstw w procesie internacjonalizacji*, ORGMASZ, Warszawa 2004, s. 188.

⁷ B. Plawgo, *Zachowania małych...*, s. 175.

⁸ A. Marshall, *Principles of Economics*, <http://socserv.socsci.mcmaster.ca/~econ/wgcm/311.3/marshall/prin/> z dnia 03.04.2006

⁹ OECD, *Boosting Innovation: The Cluster Approach*, Paris 1999, s. 27.

cyjnych lokalnych systemów produkcyjnych¹⁰. Ponadto, tym co różni klastry od poprzednich systemów produkcyjnych jest wspólnie zdobywana wiedza, umiejętność współpracy, zaufanie między współpracującymi podmiotami oraz wysokie zaufanie społeczne¹¹. W klastrach innowacyjnych występuje współpraca i partnerstwo między przedsiębiorstwami, ale ponadto między firmami a sferą naukowo-badawczą. Ośrodki badawcze stanowią istotny element takiego klastra generujący nowe technologie, które następnie są przekazywane do współpracujących przedsiębiorstw. Takie ściśle powiązanie nauki i produkcji obudza wzrost innowacji i podnosi konkurencyjność danego regionu¹².

Klastry powstają praktycznie we wszystkich sektorach gospodarki we wszystkich krajach świata. Występują zarówno w przemyśle, jak i w usługach, w sektorach wysokich technologii, jak i tradycyjnych. Charakteryzują się również różnym poziomem innowacyjności i zaawansowania technologicznego, tym samym różnymi strategiami i perspektywami rozwoju¹³.

W ramach koncepcji klastra na podkreślenie zasługuje jeszcze jeden ważny czynnik. Jest nim osadzenie działań gospodarczych w trwających stosunkach społecznych mających charakter sieci. Przeprowadzone przez M. E. Portera badania w USA potwierdzają, że wyniki gospodarcze regionu zależą od siły zlokalizowanych w nich klastrów i ich zdolności do innowacji. Wykazuje on w ten sposób znaczenie poszczególnych lokalizacji przedsiębiorstwa dla funkcjonowania i rozwoju gospodarki¹⁴. Klastr bowiem jest umiejscowiony w konkretnych, historycznie uwarunkowanych niepowtarzalnych warunkach geograficznych¹⁵. Co więcej klastr nie powinien być tworzonym w dowolnym miejscu „od zera”, ale zgodnie z koncepcją M. E. Portera – „podstawą wysiłków zmierzających do rozwoju grona powinny być pewne jego zarodki, które już sprawdziły się na rynku”¹⁶.

Większość klastrów zrzesza firmy produkujące wyroby finalne lub przedsiębiorstwa usługowe, instytucje finansowe i firmy w pokrewnych sektorach. Często klastr obejmuje swoim zasięgiem również dalszą część łańcucha wartości, tzn. kanały dystrybucji oraz dostawców surowców. Cechą charakterystyczną jest występowanie wyspecjalizowanych instytucji rządowych i pozarząd-

¹⁰ E. Wojnicka, *Klastry przemysłowe a regionalne systemy innowacyjne*, www.klastry.pl

¹¹ T. Markowski, *Rola klastrów w budowaniu przewag konkurencyjnych miasta i regionu*, wykład na konferencji pt. „Klastr jako innowacyjne narzędzie zarządzania miastem”, Urząd Miasta Łodzi, Łódź 2006.

¹² E. Wojnicka, *Klastry przemysłowe...*

¹³ T. Brodzicki, S. Szultka, *Koncepcja klastrów a konkurencyjność przedsiębiorstw*, „Organizacja i Kierowanie” 2002, nr 4, s. 2.

¹⁴ A. Bury, *Klastr jako instrument wdrażania innowacji*, [w:] *W kierunku gospodarki opartej na wiedzy: innowacyjność, konkurencyjność, współpraca w regionie*, red. J. Kot, ZPORR, Kielce 2006, s. 237.

¹⁵ Tamże, s. 238.

¹⁶ B. Pławo, *Zachowania małych...*, s. 188.

dowych, zapewniających specjalistyczne szkolenia, informację i pomoc techniczną (uniwersytety, ośrodki naukowe), które wspomagają przedsiębiorstwa znajdujące się w gronie.

2. EFEKTY SYNERGICZNE I WZROST POZIOMU KONKURENCYJNOŚCI PRZEDSIĘBIORSTW SKUPIONYCH W KLASTRZE

Charakterystyczną cechą klastrów przemysłowych jest to, że przedsiębiorstwa w nich skupione konkurują ze sobą, ale jednocześnie współpracują ze sobą w tych obszarach, gdzie możliwe jest wyzwolenie efektów synergetycznych wspólnych działań (np. wspólne prace badawczo-rozwojowe). Konkurencja nie wyklucza wzajemnych, korzystnych interakcji z innymi firmami, a może stać się motorem ich rozwoju. W języku angielskim sytuację taką określa się słowem *coopetition* (od *cooperation* i *competition*). Jest ona możliwa, gdy koncentracja specyficznych w danym obszarze zasobów i kompetencji osiągnie masę krytyczną, przy której klastery stają się atrakcyjnym ośrodkiem i przyciąga dalsze zasoby.

Klasy różnią się wielkością, zakresem i stopniem rozwoju. W niektórych obecne są przede wszystkim małe i średnie przedsiębiorstwa, w innych zaś znajdują się firmy duże i małe. Pewne klasy skupiają się wokół uczelni prowadzących badania, a inne nie mają tak istotnych związków z instytucjami naukowymi. Jednakże klasy o wyższym stopniu rozwoju mają na ogół głębsze i bardziej wyspecjalizowane bazy dostawców oraz więcej instytucji wspierających i pokrewnych sektorów¹⁷.

Fakt, że w sieć powiązań klastra poza przedsiębiorstwami włączone są również inne instytucje i organizacje, takie jak ośrodki naukowe, jednostki badawczo-rozwojowe czy organizacje prywatne, wyzwala znaczny potencjał inwestycyjny takiej formy organizacyjno-przestrzennej. Wzajemne powiązania poszczególnych podmiotów przyjmują często charakter nieformalny i w części bazują na dużej rotacji kadr wewnątrz klastra. Liczne powiązania pomiędzy podmiotami klastra sprawiają, że podążają one tą samą trajektorią rozwoju.

Efekt synergetyczny klastra przemysłowego polega przede wszystkim na:

- dyfuzji *know-how* oraz rotacji kadr w ramach klastra,
- zwiększeniu produktywności w ramach klastra poprzez skupienie zasobów,
- otwartości na innowacje i zdolności do absorpcji,
- przyciąganiu nowych zasobów i przedsiębiorstw.

¹⁷ M. G u r b a ł a, *Rola przemysłu zaawansowanej technologii w rozwoju regionalnym i lokalnym*, Wyd. Instytutu Technologii Eksploatacji, Żyrardów–Radom 2004.

Efekty synergiczne związane są także ściśle z zaufaniem społecznym lub wręcz kapitałem społecznym. Rozwinięte otoczenie społeczne sprzyja atmosferze zaufania w kontaktach międzyludzkich, w tym szczególnie gospodarczych. Ogranicza to w znaczny sposób ryzyko, co jest istotne zwłaszcza dla niewielkich firm, o małych zasobach kapitałowych oraz słabej sile nacisku na partnerów. Redukcja ryzyka pozwala ograniczyć koszty zarządzania nim.

Przedsiębiorstwa skupione w klastrze odnoszą korzyści wynikające z faktu, iż lepiej jest dla nich działać razem niż osobno; że wspólne działanie pozwala im osiągnąć wyższą konkurencyjność niż izolacja i działanie w pojedynkę. Przedsiębiorstwa mogą współdziałać tylko w pewnych obszarach działalności. Jak wykazują wyniki badań, współpraca dotyczy najczęściej badań marketingowych, promocji na rynkach zagranicznych, szkoleń, koordynacji inwestycji publiczno-prywatnych czy lobbingu na poziomie władz krajowych.

Efekty synergiczne przyczyniają się niewątpliwie do szybszego rozwoju firm, a co za tym idzie także gospodarki regionalnej. Na teren klastra z czasem zaczynają przenosić się przedsiębiorstwa działające w branżach pokrewnych, a także firmy świadczące usługi dla firm wchodzących w skład klastra. Poszerza to ofertę handlową całego systemu, obniża koszty i zwiększa konkurencję. Gdy na danym obszarze, wśród pokrewnych podmiotów wzrasta konkurencja, wzrasta także prawdopodobieństwo zacieśnienia więzi między tymi podmiotami.

Duża liczba pokrewnych podmiotów działających na danym obszarze powoduje, że produkcja tego sektora wykracza ponad regionalny popyt na nią. Część tej produkcji zostaje więc eksportowana na zewnątrz. W przypadku transportu, firmy z klastra obsługują nie tylko potrzeby regionalne w tym zakresie, ale także działają na zlecenie przedsiębiorstw spoza regionu, a nawet kraju. Jest to możliwe także dzięki obniżce kosztów, jakie daje klastr i zwiększeniu jego konkurencyjności w porównaniu z podmiotami niezależnymi. Dodatkowo mnogość podmiotów działających w jednej branży pozwala nie tylko na jednoczesne działanie w tych samych kierunkach rozwoju, ale także niezależność jednostek i dywersyfikację tych kierunków, co w efekcie prowadzi do wzrostu prawdopodobieństwa osiągnięcia sukcesu. Z makroekonomicznego punktu widzenia istotnym jest także spadek bezrobocia poprzez rozwój sektora TSL (szacuje się, że w Polsce w omawianym sektorze pracuje około 5% ogółu zatrudnionych)¹⁸.

Wymienione wyżej determinanty prowadzą do rozwoju całej struktury i wskazują na niewątpliwie korzyści płynące z jej funkcjonowania. Reasumując, za najważniejsze z nich można przepływać wiedzy i informacji, obniżkę kosztów związanych z działalnością, utrzymaniem i inwestowaniem w infrastrukturę, wzrost efektywności i większą specjalizację podmiotów oraz przyspieszenie procesów powstawania nowych firm, a także wzrost innowacyjności. Efektem krystalizacji klastra na danym obszarze powinien być wzrost zatrudnienia,

¹⁸ Por. T. Rzewuski, *Rozwój klastrów...*, s. 257.

wzrost zysków firm, a w efekcie ekonomicznym wzrost tempa rozwoju gospodarczego regionu.

Generalnie rzecz biorąc, ideą skutecznego budowania klastra jest takie organizowanie sieci powiązań, aby układ – poprzez wewnętrzną kooperację – był zdolny do funkcjonowania i rozwoju na poziomie konkurencji międzyregionalnej, krajowej czy globalnej¹⁹.

O nowej formule sieciowych powiązań decyduje też rozwój technologii informacyjnych. Kiedyś przewagę konkurencyjną można było utrzymywać poprzez ochronę własnych informacji. W dobie możliwości szybkiego przenikania rozwiązań innowacyjnych do konkurentów, lepszą strategią rozwoju firmy jest szybkość wprowadzania udoskonaleń niż utrzymywania tajemnicy produkcyjnej. Za cenę własnego otwarcia firmy dla innych liczymy, iż partner w sieci pozwoli nam na szybsze uczenie się i pozytywnie wpłynie na pozyskanie nowych rozwiązań lub będzie źródłem własnej innowacji. Taka strategia sprzyja tworzeniu się aliansów terytorialnych.

Zacieśniające się związki formalne i nieformalne wśród członków klastra mogą także prowadzić do różnego rodzaju umów kartelowych. Fuzji i przejęć między firmami, co w dłuższym okresie czasu zmniejsza liczbę konkurentów działających w danej branży. Szybki rozwój klastra i jego duża ekspansja niesie ze sobą także zagrożenia związane z brakiem koordynacji działań i problemami w przepływie informacji oraz procesach decyzyjnych w kluczowych zagadnieniach związanych z całą strukturą.

3. KLASTRY JAKO INSTRUMENTY PROKONKURENCYJNEJ POLITYKI ROZWOJU REGIONALNEGO

Podnoszenie konkurencyjności przedsiębiorstw funkcjonujących w układach regionalnych odgrywa zasadniczą rolę w ich polityce przemysłowo-innowacyjnej i strukturalnej, mającej na celu stworzenie w nich nowej, efektywniejszej, regionalnej struktury gospodarczej. Długotrwałe podstawy konkurencyjności firm i układów regionalnych, w których one działają, stwarza innowacyjność sektorów gospodarczych w nich funkcjonujących.

Polityka przemysłowo-innowacyjna staje się koniecznością zarówno na szczeblu państwowym, jak i regionalnym, gdyż bez niej te podmioty nie mają szans na realizowanie swoich podstawowych funkcji gospodarczych i społecznych w dłuższym okresie²⁰.

¹⁹ T. Markowski, *Rola klastrów...*

²⁰ A. Prusek, *Klasy jako instrument działania samorządów w zakresie kreowania regionalnych i lokalnych specjalizacji gospodarczych*, „Prace Naukowe AE we Wrocławiu” 2007, s. 217.

W gospodarce regionalnej należy wyodrębnić sektory mające szanse działania w warunkach rynkowych oraz możliwość podniesienia swej konkurencyjności. Bardziej ambitny program może zakładać wykształcenie sektorów gospodarczych będących nośnikami innowacyjności i postępu naukowo-technicznego, tworzących gospodarkę opartą na wiedzy, czyli sektor tzw. *new economy*²¹. Z tych sektorów mogą być kreowane regionalne, lokalne, a także krajowe i międzynarodowe klastry przemysłowo-innowacyjne.

Innowacyjność firm jest elementem podnoszenia konkurencyjności jednostek regionalnych. Niezbędne jest również budowanie regionalnych strategii innowacyjności, a w ich ramach regionalnych systemów innowacji. Specyfika regionalnych systemów innowacji stanowić powinna fundament specjalizacji gospodarczej regionów, a ta z kolei tworzyć podstawy konkurencyjności regionów, która warunkuje rozwój społeczny. Dlatego ten problem ma priorytetowe znaczenie w strategiach rozwoju regionalnego i lokalnego.

Mówiąc o formach wspierania rozwoju regionalnego, należy zauważyć, że za jedną z najlepszych form uważa się obecnie politykę promującą powstawanie klastrów innowacyjnych i produkcyjnych²². Tym samym rozwój regionalny uzależnia się od wykształcenia lokalnych systemów innowacyjnych bazujących na systemach produkcyjnych.

Analizując cele prezentowane w Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego (NSRR) na lata 2007–2013, którymi są wspieranie konkurencyjności gospodarczej regionów, elastyczne różnicowanie celów i wykorzystanie endogenicznego potencjału regionów oraz wyrównywanie szans rozwojowych, zauważyć można szerokie powiązanie celów NSRR z teoretycznymi podstawami, opisującymi klastry innowacyjne. Jednocześnie w strategii zaznacza się, że proporcje między tymi celami powinny być takie, by wzrost konkurencyjności następował głównie na podstawie endogenicznych sił regionów, uruchamianych za pomocą zdecentralizowanej polityki intraregionalnej, wspieranej przez rozsądną politykę makroekonomiczną i politykę stymulującą wykształcenie się siatki aglomeracji – skupisk biegunów wzrostu w Polsce²³.

Pomiędzy innowacyjnością a konkurencyjnością istnieją bardzo ścisłe związki i analogie. Regionalny system innowacyjny może być bowiem istotnym źródłem tworzenia przewag konkurencyjnych.

²¹ *Założenia Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007–2013*, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa 2004, s. 58; *Panorama of UE Industry*, Komisja Europejska, Luksemburg 1997, s. IV.

²² J. S z l a c h t a, *Programowanie rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej*, Warszawa, Knowledge – based Industrial Clustering: International Comparisons, [w:] J. D e l a M o t h e, G. P a q u e t (red.), *Local and Regional Systems of Innovation*, London 1998.

²³ Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego na lata 2007–2013.

Zasadniczym celem regionalnej polityki bazującej na rozwoju klastrów powinno być trwale podnoszenie konkurencyjności lokalnej i regionalnej, doprowadzenie do wzrostu innowacyjności przedsiębiorstw i poprawy ich pozycji konkurencyjnej. Działania te powinny się skupić na wzmacnianiu pozycji konkurencyjnej klastra poprzez ukierunkowanie rozwoju oraz wzrost specjalizacji kooperujących przedsiębiorstw i instytucji dla osiągnięcia korzyści skali i zakresu, podziału pracy oraz efektywnej kreacji w skali lokalnej wyspecjalizowanych czynników produkcji. Powinny być one jednocześnie wsparte kompleksem innych działań (np. w ramach polityki naukowej lub polityki konkurencji), dlatego też jedną z zasadniczych kwestii jest ich wzajemna koordynacja celem uzyskania efektów synergicznych. Istnieje zatem wyraźna zależność między poziomem konkurencyjności przedsiębiorstw i instytucji funkcjonujących w danym regionie a wzrostem konkurencyjności tego regionu.

W świetle koncepcji klastrów za błędne należy uznać działania z zakresu transformacji systemowej w Polsce, powodujące podziały dużych polskich podmiotów gospodarczych, które osłabiły ich pozycję konkurencyjną, zwłaszcza w skali międzynarodowej. Małe w skali europejskiej i światowej, firmy polskie zostały skazane na przegraną w konkurencji rynkowej w konfrontacji z dużymi koncernami europejskimi i światowymi, swobodnie wchodzącymi do Polski. Z tych względów koncepcja klastrów stanowi próbę naprawy i odrobienia tych błędów systemowych przez wykreowanie nowych konkurencyjnych organizmów gospodarczych na bazie już istniejących, lecz zatomizowanych firm i instytucji.

Koncepcja klastra – jak wskazano wcześniej – stanowi ważny człon regionalnego systemu innowacyjnego. Koncepcja ta została wypracowana na gruncie nowego sieciowego podejścia do zagadnień o charakterze społeczno-gospodarczym. W ramach tego podejścia wskazuje się na sieciowy charakter innowacyjnych sektorów gospodarki, w ramach których wartość dodana tworzona jest przez wykorzystanie efektów synergicznych dwóch podsystemów, tj. sieci przedsiębiorstw oraz sektora naukowo-badawczego, przy poparciu władz samorządowych. Zwraca się także uwagę na relacje nieformalne zachodzące pomiędzy firmami i pracownikami podmiotów funkcjonujących w obrębie klastra, które przyczyniają się do multilateralnej transformacji wiedzy i *know-how*.

Przeprowadzone przez Community Inovation Survey badania nad innowacyjnością firm w Unii Europejskiej pozwalają stwierdzić, że najczęściej powiązań sieciowych i interakcji między przedsiębiorstwami i instytucjami zachodzi właśnie w obrębie systemu innowacyjnego na poziomie regionalnym²⁴.

²⁴ E. W o j n i c k a, *Klasy przemysłowe a regionalne systemy innowacyjne*, http://www.klasy.pl/index_tresc.php?plik_tresc=main/artukul_tresc.php&id=1

4. STYMULUJĄCA ROLA WŁADZ PUBLICZNYCH W TWORZENIU KLASTRÓW

Odpowiednio prowadzona polityka zarządzania regionalnego może stymulować właściwe kierunki rozwoju współpracy lokalnych podmiotów. Dzięki zastosowaniu odpowiednio skonstruowanych systemów wsparcia może bowiem zapobiegać „uśpieniu” uczestników klastra, wymuszając ciągłe działania innowacyjne. Istotne jest jednak wytyczenie wspólnych celów rozwojowych, jasno określonych i przedstawionych jako priorytet działań dla lokalnej społeczności. Innowacyjność powinna być bowiem nie celem samym w sobie, a elementem długookresowej kompleksowej strategii rozwoju. Brak wyraźnego, strategicznego systemu zarządzania klastrem, jako mechanizmu stymulowania lokalnej przedsiębiorczości, uniemożliwia przezwyciężanie wielu barier, a tym samym ogranicza możliwości osiągnięcia korzyści o charakterze długookresowym.

Bardzo istotne jest zatem nastawienie władz lokalnych do działalności skoncentrowanych przestrzennie podmiotów reprezentujących daną sferę produkcji i usług²⁵. Współpraca z władzami regionu pozwala na rozbudowę infrastruktury, zarówno twardej (np. transportowej, telekomunikacyjnej), jak i miękkiej (np. bazy badawczo-rozwojowej, systemu edukacyjnego).

Ważnym czynnikiem rozwoju klastra jest przychyłność społeczności lokalnej. Pewne immanentne cechy regionu, wynikające z tradycji, kultury, wspólnego systemu wartości, przyspieszają podnoszenie konkurencyjności przedsiębiorstw korzystających z lokalnego rynku pracy.

Wykorzystanie koncepcji klastra jako narzędzia poprawy konkurencyjności lokalnych podmiotów wydaje się zatem jak najbardziej uzasadnione. W ramach współpracy typu klastrowego kreowana jest bowiem swoista atmosfera przedsiębiorczości, funkcjonująca jako kultura lokalnej społeczności. Uczestnicy przekonani są, iż dobro jednostki (pojedynczego przedsiębiorstwa) zależy od sprawności funkcjonowania całej organizacji (klastra). Pomaga to władzom lokalnym w uzyskaniu akceptacji dla rozwiązań promujących przedsiębiorczość, poprawę konkurencyjności, poprzez współdziałanie lokalne. Wtopienie klastra w lokalne otoczenie powoduje zaś zdobycie przychyłności miejscowych decydentów, a tym samym usunięcie lub załagodzenie barier administracyjnych. Współpraca w sieci podnosi wiarygodność uczestników, co wydatnie wpływa na poprawę jakości ich otoczenia finansowego. Dzięki temu łatwiej pozyskują oni środki na współfinansowanie wdrażanych projektów nawet innowacyjnych, czyli obarczonych znacznym ryzykiem.

Polityka wspierania rozwoju powiązań typu klastrowego stanowi narzędzie poprawy konkurencyjności przedsiębiorstw lokalnych. Stymuluje bowiem przedsiębiorczość, czyli aktywność na rzecz coraz lepszego poznania możliwości

²⁵ *Planning for Clusters. A Research Report*, Departamentn of the Environment, Transport a Regions, London 2000, June.

i szans płynących z otoczenia. Ułatwia także usuwanie zagrożeń i pokonywanie trudności dzięki kooperacji podmiotów wewnątrz klastra. Klaster zatem jako załączek współpracy lokalnych firm służy uzyskaniu przewagi konkurencyjnej w długim okresie. Warunkiem jest jednak istnienie sprzyjającej polityki wspierania jego rozwoju przez władze lokalne i ustanowienie nowoczesnych systemów zarządzania nim.

Polityka rozwoju oparta o klasy powinna cechować się z jednej strony horyzontalnością, kompleksowością rozwiązań na wysokich szczeblach: agregacji (subnarodowym, narodowym), a z drugiej strony decentralizacją szczegółowych rozwiązań dostosowanych do specyfiki danego klastra. Koncepcja pobudzania rozwoju gospodarczego przez rozwój klastrów i regionalnych systemów innowacyjnych wychodzi z istotnego założenia, iż lokalna polityka ekonomiczna ma charakter wtórny do rynkowo zainicjowanych procesów rozwoju. W swojej istocie polityka ta ma przede wszystkim charakter śledzący i polega na przewidywaniu, usuwaniu i wzmacnianiu tych elementów otoczenia i zasobów, które zwiększają konkurencyjność zgrupowanych w regionie firm, a przez to również samego regionu. Realizacja takiej polityki wymaga od władz publicznych dalekowzroczności i cierpliwości. Efektywna i konsekwentnie wdrażana, może prowadzić do przekształcenia się klastrów w regionalne systemy innowacji charakteryzujące się efektywną absorpcją i tworzeniem innowacji procesowych, produktowych i organizacyjnych.

LITERATURA

- Brodzicki T., Szultka S., *Koncepcja klastrów a konkurencyjność przedsiębiorstw*, „Organizacja i Kierowanie” 2002, nr 4.
- Bucka M., *Rozwój klastrów a konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] S. Korenik, K. Szoltek (red.), *Konkurencyjność i potencjał rozwoju polskich metropolii – szanse i bariery*, „Biuletyn KPZK PAN” 2004, z. 214.
- Bury A., *Klaster jako instrument wdrażania innowacji*, [w:] J. Kot (red.), *W kierunku gospodarki opartej na wiedzy: innowacyjność, konkurencyjność, współpraca w regionie*, ZPORR, Kielce 2006.
- Gurbała M., *Rola przemysłu zaawansowanej technologii w rozwoju regionalnym i lokalnym*, Wyd. Instytutu Technologii Eksploatacji, Żyrardów-Radom 2004.
- Jewtuchowicz A., Przygodzki Z., *Rozwój klastrów w regionie łódzkim*, Katedra Gospodarki Regionalnej i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2006.
- Kaźmierski J., *Logistyczne aspekty zarządzania rozwojem regionalnym*, [w:] *Ekonomiczne i organizacyjne instrumenty wspierania rozwoju lokalnego i regionalnego*, „Zeszyty Naukowe Uniwers. Szczecińskiego” 2009, nr 530.
- Kaźmierski J., *Logistyka a rozwój regionu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009.
- Markowski T., *Rola klastrów w budowaniu przewag konkurencyjnych miasta i regionu*, wykład na konferencji pt. „Klaster jako innowacyjne narzędzie zarządzania miastem”, Urząd Miasta Łodzi, Łódź 2006 (mpis).

- Marshall A., *Industrie and Trade*, Macmillan, London 1920, [za:] B. Pławgo, *Zachowania małych i średnich przedsiębiorstw w procesie internacjonalizacji*, ORGMASZ, Warszawa 2004.
- Marshall A., Principles of Economics, <http://socserv.socsci.mcmaster.ca/~econ/wgcm/311.3/marshall/prin/>
- Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego na lata 2007–2013.
- OECD, *Boosting Innovation: The Cluster Approach*, Paris 1999.
- Planning for Clusters. A Research Report, Departament of the Environment, Transport a Regions, London, June 2000.
- Porter M. E., *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2001.
- Prusek A., *Klasy jako instrument działania samorządów w zakresie kreowania regionalnych i lokalnych specjalizacji gospodarczych*, „Prace Naukowe AE we Wrocławiu” 2007, z. 1161.
- Przygodzki Z., *Procesy terytorializacji przedsiębiorstw – w poszukiwaniu zasobów specyficznych w regionie łódzkim*, PAN, Warszawa 2005.
- Rosenfeld S. A., *Just Clusters Economic development strategies that reach more people and places*, A Synthesis of Experiences, Supported by a grant from the Ford Foundation, September 2002.
- Rzewuski T., *Rozwój klastrów jako innowacyjna forma funkcjonowania zachodniopomorskich przedsiębiorstw*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2007, Ekonomiczne problemy usług, nr 8.
- Solvell O., Lidqvist G., Ketles Chr., *The Cluster Initiative Greenbook*, Ivory Tower AB, Stockholm 2003.
- Strategia Zrównoważonego Rozwoju Polski do roku 2025, źródła internetowe Ministerstwa Ochrony Środowiska.
- Szlachta J., *Programowanie rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej*, Warszawa, Knowledge – based Industrial Clustering: International Comparisons, [w:] red. J. De la Mothe, G. Paquet, „Local and Regional Systems of Innovation”, Londyn 1998.
- Wojnicka E., *Klasy przemysłowe a regionalne systemy innowacyjne*, <http://www.klasy.pl/>
- Założenia Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007–2013, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa 2004.

Jan Kaźmierski

Clusters as a source of synergy effects and an instrument of regional governance

There is a modern aspect of cooperation of a firm in processes of globalization increasing innovative clusters, which become for them an affirmation of development way and maintenance on market.

Problems of clusters should be perceived as in area of market integrate processes aspect or region. This phenomenon becomes an object of interest of logistic. A concept of a cluster presents an important instrument in regional management, because through causing increase of innovative of enterprises, it leads bringing up competitiveness of given region and development.